

УДК 334.73

Ірина Гавліч

ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У ПРАЦЯХ ІВАНА ФРАНКА

У статті на основі ґрунтовного вивчення політичних програм та економічних праць Івана Франка проаналізовано його роль як фундатора наукового дослідження національних фінансово-економічних організацій у Галичині. Методологічну основу склали принципи наукової об'єктивності, історизму, системності, всебічності.

Ключові слова: фінансово-економічні організації, кооперація, кредитна кооперація, самодопомога, економічні реформи.

Розбудова демократичної держави потребує обґрунтованого прогнозування шляхів соціально-економічного прогресу, що є неможливим без аналітичних і обґрунтованих оцінок питань суспільно-політичного та господарського розвитку України в минулому. Одним із ключових аспектів у цьому комплексі проблем є вивчення історії національних фінансово-економічних організацій у Східній Галичині.

Одним із фундаторів наукового дослідження цієї проблематики став І. Франко. За словами дослідника економічного франкознавства С. Злупка «...початок творчої діяльності І. Франка припадає на створення банків, оскільки цього вимагав об'єктивний процес розвитку товарно-грошових відносин у Галичині. Завдяки цьому економіст мав змогу спостерігати банківську діяльність на етапі становлення, а отже, оцінити належним чином й соціально-економічні наслідки в зародку» [1, с. 118].

Економічні праці І. Франка, зокрема дослідження у бюджетній, банківсько-кредитній та фіскальній сферах, ґрунтувалися на досягненнях зарубіжної фінансової науки, які вчений прагнув поставити на службу цивілізованому поступові українства [2–8].

У програмному документі, написаному І. Франком для другого Народного віча русинів 17 червня 1883 р. сформульовано найважливіші завдання економічного поступу українців краю: «Часи поезії минули вже – і для того треба братися до праці, щоб не було запізно!. Засновуймо свої каси позичкові і держім в наших руках, заводім зсипи збіжжя на лиху годину, підпираймо наші економічні і наукові товариства, не даймо і одної п'яді землиці нашої видерти собі з рук, учім наших дітей всього, а особливо праці, помагаймо друг другові всюди і маймо око бачне на все, що около нас діється, – от наша програма, наша чинність!» [9, с. 7].

У 1890 р. створена Русько-українська радикальна партія. Її засновниками стали І. Франко, М. Павлик, В. Будзиновський, Є. Левицький, С. Данилович, К. Трильовський. На з'їзді, що відбувся 4–5 жовтня 1890 р., прийнято програму партії. У ній, передовсім, пояснювалася причина, яка зумовила створення нової партії: «Зваживши, що теперішні економічні, політичні, культурні потреби нашого простого народу і інтелігенції такі, ми, русько-українські радикали, порозумівшись приватно, виступаємо.. яко нова партія..» [10, с. 9].

У мінімальній частині програми, де ставилися найближчі завдання, були положення про проведення економічних реформ, які б стримували пролетарізацію села та зміцнювали селянські індивідуальні господарства (запровадження прогресивного податку із збереженням вільного від оподаткування мінімуму існування; заборона продажу землі селянина-боржника; заборона дальшого поділу громадської власності тощо) [11, с. 315]. Сюди входили вимоги, які повинні були повернути населення на шлях ведення спілкового господарства.

Радикальна партія почала активно втручатися у суспільно-політичне життя краю. Під впливом І. Франка вона звертає увагу на піднесення почуття національної свідомості і солідарності українського народу, його економічної самоорганізації. Особливо активно вона діє серед селян, використовуючи для цього свої періодичні видання (журнал «Народ», що видавався за редакцією І. Франка і М. Павлика, газети «Хлібороб», «Громадський голос», «Громада», «Радикал»). Через економічне товариство «Поступ» і економічні гуртки «Народні спілки» радикали прагнули поліпшити економічне становище селян. Вони висунули ідею організації селянських профспілок.

У грудні 1899 р. у Львові створено Українську національно-демократичну партію (далі – УНДП). Партія, у якій переважала інтелігенція, об'єднала репрезентантів усіх верств українського суспільства і різних суспільних течій на національному і демократичному принципах. Значний вплив на партійну політику справляло духовенство. УНДП швидко здобула домінуюче становище у політичному житті Східної Галичини і вела боротьбу з радикальною і соціал-демократичними

партіями за вплив на маси, зокрема на селянство. Головами УНДП були Юліан Романчук (1899–1907 рр.) і Кость Левицький [12, с. 109].

І. Франко написав проект програми нової партії, у якому зазначав: «...хочемо мати для себе всю свою землю, бо земля – то основа для всякої продуктивної праці.. Не хочемо бути на своїй землі ні наймитами, ні орендаторами. У народних руках має бути торгівля, фінансово-кредитна справа, оскільки гроші – це душа господарства». Вчений зазначав: «Щодо програми економічної, то, на мою ж думку, головною основою при її укладенню повинен бути оклик: рівні права й рівні обов'язки, а також постанова: де одиниця безсильна, там спілка, асоціація повинна займати її місце. Асоціацією, спертою на самодопомозі, довести всі верстви народу до добробуту» [13, с.321].

Економічна програма І. Франка містила такі заходи: а) державний викуп іпотечних боргів через поступове удержавлення кредитових інституцій; б) проведення при державній допомозі комасації селянських земель, регуляції рік, охорони лісів, реформи мисливського закону; в) державна допомога для «нашого народу задля ведення ліпших способів продукування та задля розвинення свого промислу»; г) утворення громадських інституцій для посередництва в «обміні продуктів», державна підтримка всяких господарських товариств і спілок; д) ліквідація всіх безпосередніх і посередніх податків і встановлення «загального прогресивного податку доходного, маєткового і спадкового» [14, с. 322].

І. Франко об'єктивно оцінював реалії переходу селянського господарства до грошового способу стосунків, що супроводжувався значними соціально-економічними втратами. Грошовий кредит був для селян немов гостем із іншого світу, зі світу «господарки грошової». На його думку, в тогочасних умовах «перескочити з господарки натуральної до господарки грошової без зламання карку для нашого дрібного сільського господаря майже неможливо. Для того-то всякий грошовий кредит для селян ба як і всякі грошові побори від них (як податки і т. д.) в грошах суть злом, може, і кінцевим при теперішнім устрої капіталістичнім, але, все таки, шкодливим для економічного розвою» [15, с. 277]. І. Франко вважав розумним і практичним кроком створення на перехідному етапі так званих «натуральних» кредитних закладів (зерном, худобою, господарськими знаряддями і т. п.). [16, с. 283]. Він доклав багато зусиль, щоб пробудити ініціативу української громадськості до активної підприємницької діяльності у сфері банківсько-кредитних відносин, детально проаналізував причини банкрутства перших банків, до діяльності яких були причетні українці [17–18]. Майже кожну статтю на економічну тематику вчений закінчував висновком про необхідність опанувати банківську діяльність, вчитися банківської запопадливості у поляків, євреїв, інших народів.

І. Франко не обмежувався вивченням вузьких рамок кооперативних кредитівок, а простежував також особливості банківської діяльності у різних сферах економіки. У 1890 р. він опублікував з цього приводу кілька економічних праць, головною теоретичною засадою яких були переваги великого виробництва над дрібним. Закликаючи до ведення спілкового господарства при збереженні приватної власності і розподілу продукції відповідно до вкладеного в спілкове виробництво паю, він головну увагу звертав на економічні перетворення, які вважав за доцільне завжди починати від низів, від активної роботи в громаді. «Поки ми не будемо мати в краю громад розумних, освічених і добре впорядкованих, – писав вчений, – доти нам ані думати нема що про виряткування себе і своїх потомків з нужди» [19, с. 322].

В опублікованій І. Франком 1887 р. праці «Земельна власність у Галичині» зроблено першу спробу обґрунтувати аграрну програму з позицій селянських інтересів. «Досі, – писав він, – аграрні проекти продукувала виключно шляхетська верства. Реформа відносин земельної власності мусить бути ведена й переведена в ім'я інтересів загальнонародних. Земля повинна служити тривкою та невід'ємною підставою для дальшого розвою народу на полі промисловім, торговельнім та інтелектуальнім. Тільки, такий розвій, – твердив Іван Франко, – що йтиме від ґрунту, буде здоровий і не сполучений ні з чиєю кривдою» [20, с. 308–309].

Аналізуючи суспільно-економічний стан селянства та нелюдські методи його експлуатації лихварським капіталом, І. Франко радив використати кооперативну форму співпраці для боротьби з цим злом. «Тільки кооперативна боротьба за існування могла запевнити людині перевагу над іншими живими й неживими творами природи», – наголосив він у статті «Мисли о еволюції в історії людскости» (188 р.1). Проти неграмотності – товариства тверезості, проти лихварства – кредитні спілки і громадські каси, проти економічних злиднів – крамниці, склади збіжжя тощо. Кооперативна ідея, на його думку, приведе до створення справедливого суспільства без «усяких привілеїв і всякого визиску» [21, с. 216].

У статті «Як би нам в біді рятуватися» учений так відповів на власне запитання: «Нам здається, що тут треба почати раду і роботу – від громади». Громадівське господарювання, що ґрунтувалося на об'єднанні зусиль і виробничих засобів, допомогло б подолати малоземелля, обмеженість ресурсів, неможливість застосування прогресивних технологій. «Одинокою можливою

тут поправою, – зазначав І. Франко, – вважаю устроєння обік переважної часті дрібних індивідуалістичних господарств також значнішого числа середніх господарств, зорганізованих на основі кооперації» [22, с. 324].

Таким чином, органічною складовою економічної програми І. Франка була проблема звільнення українського народу від економічного поневолення і возз'єднання всіх українських земель в єдиній незалежній державі. А у центрі національно-визвольної боротьби мають стояти саме економічні проблеми.

Список використаних джерел

1. Злупко С. Іван Франко – економіст / Злупко С. – Львів: МП «Слово», 1992. – 206 с.
2. Франко І. Банк крайовий / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 44. – Кн. 1. – С. 163–180.
3. Франко І. Громадські шпихліри / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 44. – Кн. 2. – С. 181–182.
4. Франко І. Катастрофа банку селянського // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 1. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 295–313.
5. Франко І. Лихварство в Галичині / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 373–391.
6. Франко І. По Загальному зборі Рустикального банку / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 1. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 346–351.
7. Франко І. Реорганізація банку Крайового / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 1. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 273–280.
8. Франко І. Сумна історія Крилошанського банку і його так званої санації / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – К.: Наукова думка, 1979. – Т. 44. – Кн. 1. – С. 429–437.
9. Резолюція Руского Всенародного Віча, котре старанням львовських Русинів відбулося в «Домі Народнім» на дни 17. (29) червня 1883 р.
10. Програма Русько-Української радикальної партії // Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті: Документи і матеріали. В 3 т. – Б. М.: Сучасність, 1983. Т. 1. – С. 9–13.
11. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки / С. Злупко. – Львів: Євросвіт, 2002. – 528 с.: іл.
12. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ: Б. В., 1993. – 200 с.
13. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки / С. Злупко. – Львів: Євросвіт, 2002. – 528 с.: іл.
14. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки / С. Злупко. – Львів: Євросвіт, 2002. – 528 с.: іл.
15. Франко І. Реорганізація банку Крайового / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 1. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 273–280.
16. Злупко С. Іван Франко – економіст / С. Злупко. – Львів: МП «Слово», 1992. – 206 с.
17. Франко І. Катастрофа банку селянського / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 1. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 295–313.
18. Франко І. Лихварство в Галичині / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 373–391.
19. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки / С. Злупко. – Львів: Євросвіт, 2002. – 528 с.: іл.
20. Франко І. Земельна власність в Галичині / І. Франко // Збір. творів у 50-ти тт. – Т. 44. – Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 308–311.
21. Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. – Львів: Вид-во «Укоопосвіта» Львівської комерційної академії, 1999. – 456 с.
22. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки / С. Злупко. – Львів: Євросвіт, 2002. – 528 с.: іл.

Ирина Гавлич

ИССЛЕДОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЕ В ТРУДАХ ИВАНА ФРАНКА

В статье на основе тщательного изучения политических программ и экономических трудов Ивана Франко проанализированы его роль как основателя научного исследования национальных финансово-экономических организаций в Галичине. Методологическую основу составили принципы научной объективности, историзма, системности, всесторонности.

Ключевые слова: финансово-экономические организации, кооперация, кредитная кооперация, самопомощь, экономические реформы.

Iryna Gavlich

THE STUDY OF NATIONAL FINANCIAL AND ECONOMIC ORGANIZATIONS EASTERN GALYCHYNA IN THE WORKS OF IVAN FRANKO

On the basis of a thorough study of the political programs and economic analysis of the works of Ivan Franko his role as the founder of scientific research of national financial and economic organizations in Galychyna. The methodological basis amounted principles of scientific objectivity, historicism, consistency, comprehensiveness.

Key words: financial and economic organizations, cooperatives, credit cooperatives, self-help, economic reform.